

Téma:

**SZAKPOLITIKAI TANULMÁNY –
AGRÁRPOLITIKA**

Időszak:

2014. március

Dátum:

2014. március 21.

SZÁZADVÉG
ALQJITVÁNY

SZÁZADVÉG
gazdaságkutató zrt.

STRATEGOPOLIS
KÖMÉNYPOLITIKAI TANULMÁNYOK ÉS ELEMZÉSEK KUTATÓ ZRT.

Az anyag az NFM_SZERZ/378/1 (2012) számú
szerződés teljesítésére készült.

Tartalom

Vezetői összefoglaló.....	1
1. Monitoring	3
1.1 Agrár-külkereskedelmünk 2013. évi változása	3
1.2 Az élelmiszerek fogyasztói árának változása	4
1.3 Termelői árak változása	5
1.4 A mezőgazdaság GDP-n belüli részaránya.....	7
1.5 Foglalkoztatás	7
1.6 Jogszabályi összefoglaló az agrárágazatot érintő főbb változásokról	8
2. Elemzés	10
2.1 A családi gazdaságok helyzete, lehetőségei Magyarországon.....	10
2.2 A Vidékfejlesztési Operatív Program 2014-2020 elemzése, aktuális változatának értékelése	13

Vezetői összefoglaló

A 2013. év egészében a mezőgazdaság teljesítménye 22 százalékkal bővült, ezáltal meghatározó szerepe volt az 1,1 százalékos gazdasági növekedésben, melyhez a mezőgazdaság 0,9 százalékponttal járult hozzá. Az agrárexport 2013-ban tovább növekedett. A kivitel szerkezetében kedvező változás figyelhető meg: egy év alatt az alapanyagok részesedése 5 százalékkal mérséklődött, míg az elsődlegesen és másodlagosan feldolgozott termékeké 1, illetve 5 százalékkal bővült. Mindez azt jelenti, hogy a magasabb feldolgozottsági szintet, több „hozzáadott értéket” feltételező termékek kereskedelme tovább bővült. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma az előző évhez viszonyítva 3,5 százalékkal csökkent, így 2013-ban összesen 193 ezer fő dolgozott az ágazatban.

A családi gazdálkodók jelentős szerepet töltenek be a szegénység, éhínség enyhítésében, az agrártermelésben, az élelmezésbiztonság fokozásában, továbbá hozzájárulnak a vidék népességmegtartó erejének fenntartásához. A hazai gyakorlatban a családi gazdaságok meghatározás az egyéni gazdaságok egyik típusát jelenti, akik lehetnek őstermelők, vagy mezőgazdasági egyéni vállalkozók. Magyarországon a 200 ezer gazdálkodási egységből körülbelül 70 ezer családi gazdálkodás működik. A jövedelmek üzemmérettel együtt csökkenő adóterhelése, illetve az adóadminisztrációs terhek ezzel párhuzamos csökkenése az utóbbi években elősegítette a vidéki népesség megtartását, a kisüzemek megmaradását. Számos támogatási lehetőség nyílt meg a családi gazdaságok számára (pl.: Tanyafejlesztési Program, Mintamenza Program, kedvezményes hitelkonstrukciók), melyek ösztönzik a hagyományosan előállított mezőgazdasági termékek termelését, az élelmiszerbiztonsági előírások betartását, a természeti erőforrások védelmét.

A 2014-2020-as időszakban az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) finanszírozható vidékfejlesztési programokra rendelkezésre álló keret csökken. Az alapok kombinálásával (többalapú finanszírozás) lehetőség lett volna a vidékfejlesztési célokhoz rendelhető források növelésére, ez azonban a Partnerségi Megállapodás hivatalosan is benyújtott változatában mégsem jelent meg. Kiegészítő jellegű fejlesztésekre azonban még lehet mód, azaz a Vidékfejlesztési Operatív Programban nem megjelenített, de részben vagy áttételesen vidékfejlesztési célokat célzó fejlesztések a többi Operatív Programban még megjelenhetnek.

Az Európai Unió a 2007-2013-as időszakban tapasztalhatónál egyszerűbb rendszerű, de a tagállami (tartományi) fejlesztési igényeket adatokkal, állításokkal alátámasztottabban bemutató vidékfejlesztési rendszert ígért és kért 2014-2020-ra. Ez az ígéret a KAP, azon belül is a vidékfejlesztési pillér tekintetében nem vált valóra: többszörösen összetett és sokszintű, egymással alkalmanként feleslegesen átfedésbe kerülő tematika mentén alakították ki a támogatási rendszer fő irányait.

A 2007-2013-as időszak négy tengelyére allokált források nehezen vethetők össze a 2014-2020-as prioritásokra jutó forrásokkal, mivel az egyes fejlesztési területek átfedést mutatnak. Látható ugyanakkor, hogy a klasszikus agrárberuházások aránya jelentősen csökken, elsősorban az élelmiszeripari fejlesztések és a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás érdekében történő beruházások javára.

Februárban döntött a Kormány az irányító hatósági és közreműködő szervezeti feladatok kialakításáról. A döntés szerint a 2014-2020-as időszak pályázati úton felhasználásra kerülő vidékfejlesztési forrásainak irányító hatósága (IH) a Miniszterelnökség keretei között kerüljön kialakításra, míg a nem pályázati úton történő források tekintetében az IH továbbra is a Vidékfejlesztési Minisztérium maradjon. A 2014-2020-as időszakra közreműködő szervezetként a Nemzeti Agrárgazdasági Kamarát jelöli meg, míg a 2007-2013-as időszakra vonatkozóan változatlanul a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalt (MVH) nevezi meg közreműködőként, valamint szintén erre az időszakra a Vidékfejlesztési Minisztériumot irányító hatóságként.

Jelenleg a közreműködő szervezeti és kifizető hatósági feladatok egy szervezetben, az MVH-ban testesülnek meg. Az új hatóságok és ügynökségek elismerése (akkreditáció) hosszadalmas folyamat. A határozatban megkülönböztetett pályázatos és nem pályázatos úton kijuttatott források fogalma nem egyértelmű, hiszen a „nem pályázatos” jogcímekre adható források (pl. agrár-környezetgazdálkodás, kedvezőtlen adottságú területek támogatása) sem normatív alapon járnak, azt hasonló módon kérelmezni kell, mint a beruházási támogatásokat. A hatályos határozat szerint így a jelenlegi kormánydöntés alapján a jövőben – előreláthatólag 2015 végéig - egyidejűleg két, azonos feladatot ellátó Irányító Hatóság fog működni (Miniszterelnökség és Vidékfejlesztési Minisztérium). Ez működtetési kockázatokat hordoz magában, amelyeket az intézményrendszer átalakítása során érdemes figyelembe venni.

1. Monitoring

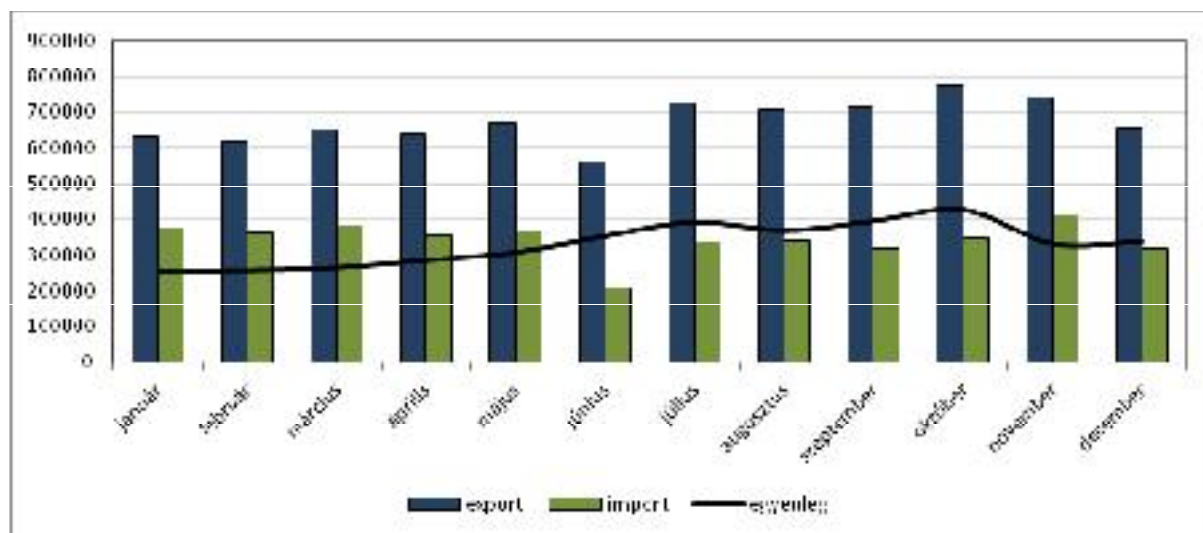
1.1 Agrár-külkereskedelmünk 2013. évi változása

Az agrárexport – folytatva az előző évek tendenciáját – 2013-ban tovább növekedett, ennek eredményeként újabb rekordértéket ért el. A KSH által publikált adatok szerint 2013-ban az agrárexport 8093 millió euró volt, amely 0,2 százalékkal (18 millió euróval) haladta meg a 8075 millió eurós 2012. évi csúcserőteket. Ezzel párhuzamosan az agrárimport 4494 millió euróra nőtt az előző évi 4455 millió euróról (0,9 százaléka). A kettő eredményeként az egyenleg enyhén mérséklődött, és 3600 millió eurót tett ki, amely 0,6 százalékkal (20 millió euróval) elmarad a 2012. évi értéktől

Az agrárgazdaság szerepe továbbra is meghatározó a nemzetgazdaság külkereskedelmi folyamataiban, ugyanakkor 2013-ban a nemzetgazdaság egészének külkereskedelme az agrár-külkereskedelemnél nagyobb mértékben bővült. Ennek eredményeként az agrárexport részesedése a bővülésben 10,1 százalékról 9,9 százalékra, az agrárimporté pedig 6,1 százalékról 6,0 százalékra csökkent, míg az agrár-külkereskedelmi egyenleg nemzetgazdasági egyenleghez való hozzájárulása 54,4 százalékról 51,4 százalékra mérséklődött az előző évihez képest.

A külkereskedelmi adatok havi változását vizsgálva a következők állapíthatók meg. A növényi termékek, elsősorban a gabonatermékek exportjának csökkenése miatt gyenge volumennel indult az év, mely az év második felében, júniusra elérte a megelőző év exportnagyságát. 2013-ban a legnagyobb exportbevétel októberben mutatkozott, mely novemberre és decemberre némiképp csökkent. Az egyenleg változása követte az export alakulását, így a legnagyobb agrár-külkereskedelmi aktívum szintén októberben volt.

1. ÁBRA: AGRÁR-KÜLKERESKEDELMÜNK JANUÁR-AUGUSZTUSI VÁLTOZÁSA (EZER EURÓ)

Forrás: KSH

Az agrárexport növekedése azért is figyelemreméltó, mert a kivitel szerkezetében kedvező elmozdulás azonosítható. A hagyományosan meghatározó, a feldolgozatlan alapanyagok körébe tartozó növényi termékek egy részében jelentősen csökkent a forgalom. Ezt főként a 2012. évi aszály miatti árualaphiány okozta. Az agrárexporton belül nagymértékben csökkent a gabona (13 százalék) és az olajosmagvak (30 százalék) forgalma. A gabonaféléken belül a búzakivitel 63 százalékkal nőtt, míg a kukoricaexport 40 százalékkal visszaesett (a kukoricaexport októbertől ismét növekedésnek indult). Mindkét fontos olajos növény kivitelének értéke csökkent, a repcéé 36 százalékkal, a napraforgóé pedig 31 százalékkal. Szintén mérséklődött az élő állat, és a feldolgozatlan húsfélék exportja.

A fenti árucsoportok kivitelének visszaesését ellensúlyozta más termékek forgalmának növekedése. Jelentősen nőtt a tejtermékek (21 százalék), a méz (35 százalék), az állati és növényi zsírok, olajok (15 százalék); a kakaó és kakaókészítmények (49 százalék); a gabona felhasználásával készült, illetve cukrászati termékek (22 százalék); az élelmiszeripar melléktermékei, elkészített állati takarmányok (22 százalék); és az italok, szesz és ecet (28 százalék) kivitele.

A tejtermékek kivitelében pozitív eredmény, hogy a tej mellett látványosan nőtt feldolgozott tejtermékek így a vaj, a kefir, a joghurt, a sajt, és a túró forgalma is. A növényi olajok közül ugrásszerűen nőtt a repceolaj export, amely közel háromszorosára bővült (278 százalék), ennek köszönhetően forgalma meghaladta a napraforgó olajét, amely mérsékeltebben növekedett (8 százalék).

A fenti folyamatoknak köszönhetően a Kormány agrárpolitikai céljaival összhangban, kedvezően alakult az agrárexport termékek szerekezete - feldolgozottsági foka szerint. Jelentősen nőtt az elsődlegesen (1,4 százalék) és másodlagosan feldolgozott termékek (15,6 százalék) kivitele, miközben az alapanyagok forgalma 13,6 százalékkal mérséklődött. Ennek eredményeként az alapanyagok részesedése az exportból 32 százalék, az elsődlegesen feldolgozott termékeké 33 százalék, a feldolgozott termékeké pedig 36 százalék volt 2013-ban. Egy év alatt az alapanyagok részesedése 5 százalékkal mérséklődött, míg az elsődlegesen és másodlagosan feldolgozott termékeké 1, illetve 5 százalékkal bővült.

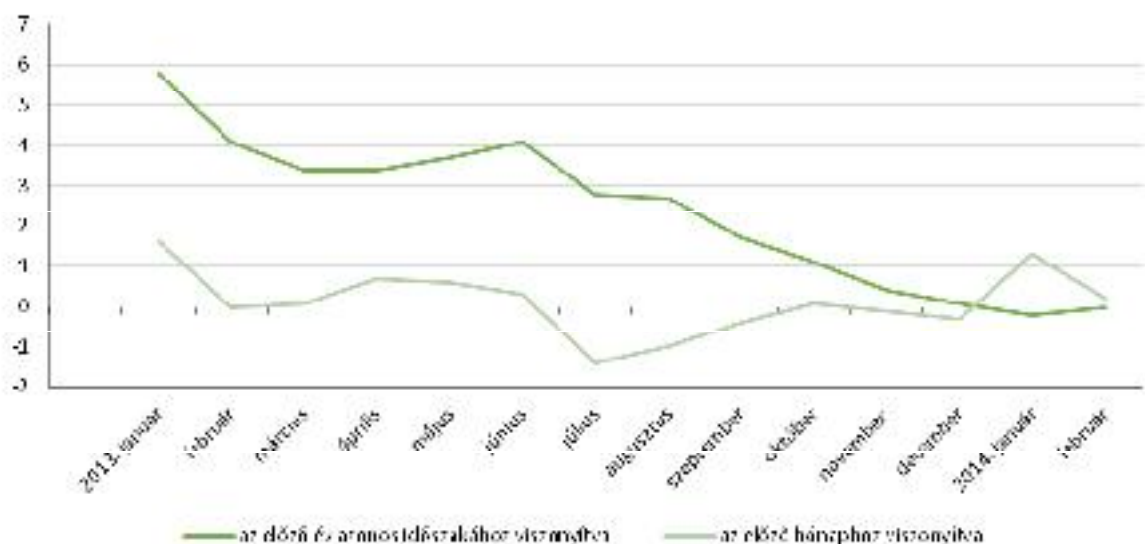
1.2 Az élelmiszerek fogyasztói árának változása¹

A fogyasztói árak februárban 0,1 százalékkal voltak magasabbak, mint egy évvel korábban, ezen belül az élelmiszerek fogyasztói ára nem változott. Az élelmiszerek közül egy év alatt jelentősen emelkedett a sajt (10,5 százalék), a tej (8,9 százalék); mérsékelten a sertéshús (1,7 százalék) fogyasztói ára. Míg csökkenés következett be a liszt (19,4 százalék), cukor (14,4 százalék), étolaj (12,3 százalék), tojás (12,3 százalék) és a kenyér (3,4 százalék) fogyasztói árában. Hónapok óta a legnagyobb mértékben a szeszes italok, dohányárak ára emelkedett.

¹ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qsf001.html

Az előző hónaphoz viszonyítva a fogyasztói árak 0,1 százalékkal emelkedtek, ebből az élelmiszerek 0,2 százalékkal drágultak. Emelkedett az idényáras élelmiszerek, azaz burgonya, friss zöldség és gyümölcs (1,6 százalékkal), a csokoládé, kakaó (1 százalékkal), a tej (0,9 százalékkal), valamint a szalámi, szárazkolbász, sonka (0,8 százalékkal) ára. Ezzel szemben csökkent a cukor (2,8 százalékkal), az étolaj (1,5 százalékkal), a kenyér (0,7 százalékkal) és a baromfihús (0,6 százalékkal) fogyasztói ára.

2. ÁBRA: FOGYASZTÓI ÁRAK VÁLTOZÁSA (SZÁZALÉK)

Forrás: KSH

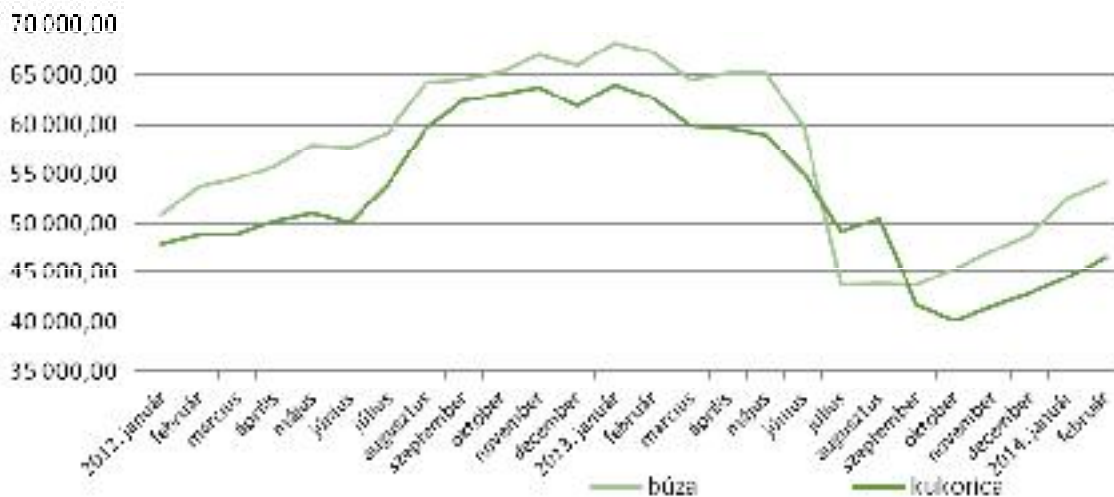
1.3 Termelői árak változása²

A chicagói árutőzsdén a búza ára februárban 15 USD-t erősödött, így elérte a 215 USD/tonnát. Az árnövekedés elsősorban az USA-ban bekövetkezett csapadékhiányos és fagyos időjárással magyarázható, mely az ország fő búzatermő körzeteit sújtotta februárban. Az Agrárgazdasági Kutató Intézet (AKI) adatai szerint Magyarországon az étkezési búza termelői ára februárban 54 ezer Ft/tonna volt, mely 19,2 százalékos csökkenés az előző év azonos időszakához viszonyítva.

A kukorica ára februárban a chicagói árutőzsdén 4 százalékkal, 174 USD/tonnára emelkedett. Az emelkedés hátterében a világ egyik legnagyobb kukoricaexportőrének, Ukrajnának politikai és gazdasági krízishelyzete áll. A bizonytalan helyzet miatt emelkedett a kereslet az USA-ból származó kukorica iránt, mely hatással volt a termelői árra is. Az AKI Piaci Árinformációs Rendszere (PÁIR) adatai szerint Magyarországon a takarmánykukorica piaci ára tonnánként 26 százalékkal, 46 ezer forintra csökkent 2014 második hónapjában az elmúlt év azonos hónapjához viszonyítva.

² https://pair.aki.gov.hu/web_public/general/home.do

3. ÁBRA: A BÚZA ÉS A KUKORICA TERMELŐI ÁRÁNAK VÁLTOZÁSA (Ft/TONNA)

Forrás: AKI PÁIR

A világ repcetermését a kedvező időjárási körülményeknek ellenére csak 68 millió tonnára becsülik a szakértők a 2014-es évre, mely 1,3 millió tonnával kevesebb az előző évi mennyiségnél. Megjegyzendő, hogy a tavalyi termés rekordszintet ért el az enyhe télnek köszönhetően (69 millió tonna). Az AKI PÁIR adatai szerint a Magyarországon 115,5 ezer forint/tonna áron lehetett beszerezni a repcemagot 2014. februárban, 19,1 százalékkal alacsonyabb áron, mint egy évvel korábban.

Magyarországon a nyerstej termelői ára az AKI adatai alapján, februárban 104,9 Ft/kg volt, mely 18,8 százalékos emelkedés az előző év azonos időszakához viszonyítva. Magyarországon a termelői árak a tavalyi alacsony bázishoz képest rekordszintű emelkedést értek el. A nyerstej termelői ára ezzel szemben az EU-ban és Új-Zélandon is 2 százalékkal csökkent az elmúlt hónapokban, míg az USA-ban 2 százalékos növekedés volt jellemző. A nyerstej azonnali ára Olaszországban februárban 15 százalékkal esett, így 44,5 euró/100kg volt. A nemzetközi csökkenés részben azzal magyarázható, hogy a Tesco Angliában csökkentette az árakat, melyhez a többi áruházlánc is csatlakozott. A döntés mögötti okok egyelőre nem sorolhatók fel, mindenesetre a februárban kialakult nemzetközi piaci árakra érzékelhetően hatást gyakorolt az áruházláncok magatartása.

Az elmúlt hetekben a fizikai piacon elkezdődött a tölteni való paprika kilogrammos kiszerezésének értékesítése, 815 Ft/kg ár azonos az előző év ugyanezen időszak árával. A belföldi sárgarépa 85 Ft/kg termelői ára 14 százalékkal alacsonyabb az előző évitől, míg a hazai termesztésű petrezselyemgyökér ára (410 Ft/kg) 37 százalékos emelkedést mutat.

1.4 A mezőgazdaság GDP-n belüli részaránya³

A Központi Statisztikai Hivatal közzétette a 2013. évre vonatkozó bruttó hozzáadott érték adatait. A számok a mezőgazdaság teljesítményének 2013. évi növekedését tükrözik. 2013. IV. negyedévében a mezőgazdaság bruttó hozzáadott értékének volumene 22,2 százalékkal emelkedett, míg az iparé 3,3 százalékkal, az építőiparé 10,4 százalékkal, és a szolgáltatásoké 0,2 százalékkal bővült. Az utolsó negyedévben a mezőgazdaság a nemzetgazdaság egyik hajtómotorja volt és 0,8 százalékponttal járult hozzá a 2,7 százalékos gazdasági növekedéshez. Az ipar és a szolgáltatások hozzájárulása egyaránt 0,7 százalékpont, az építőiparé pedig 0,4 százalékpont volt.

A 2013. év egészében a mezőgazdaság teljesítménye 22 százalékkal bővült, ezáltal meghatározó szerepe volt az 1,1 százalékos gazdasági növekedésben. A mezőgazdaság 0,9 százalékponttal, az építőipar 0,2 százalékponttal, a szolgáltatások 0,1 százalékponttal járultak hozzá a GDP 1,1 százalékos növekedéséhez, miközben az ipar hatása semlegesnek bizonyult.

A fenti folyamatok hatására a mezőgazdaság részesedése a bruttó hozzáadott értékből 4,8 százalékra nőtt, amely a 2012. évi értéket 0,1 százalékponttal, a 2010. évit pedig 1,2 százalékponttal haladja meg.

1.5 Foglalkoztatás⁴

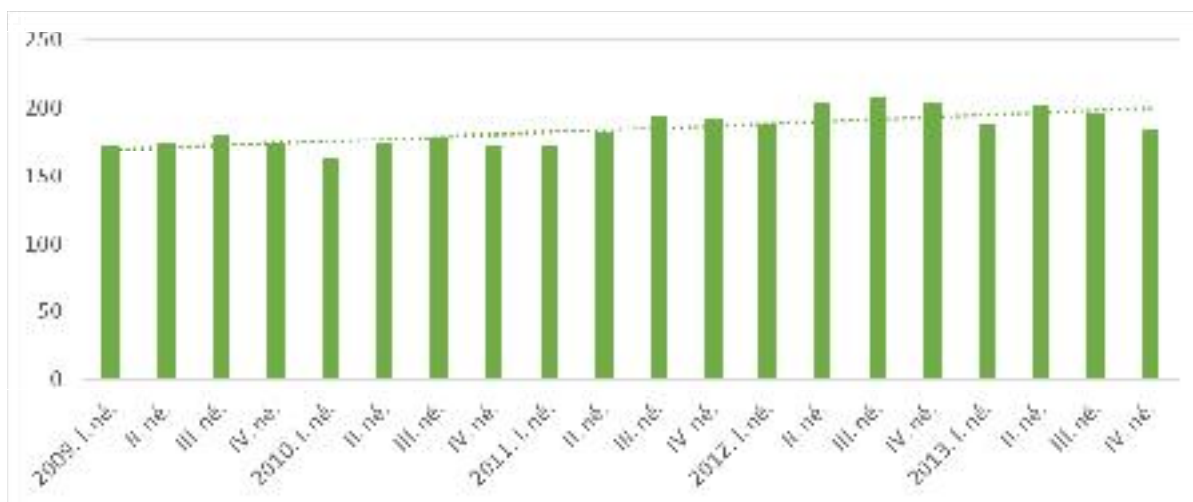
A KSH honlapján megjelentek a foglalkoztatási adatok, mely szerint a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma az előző évhez viszonyítva 3,5 százalékkal csökkent, így 2013-ban összesen 193 ezer fő dolgozott az ágazatban. A tavalyi évhez viszonyított csökkenés a 2010. évi adatokhoz képest még így is jelentős, 21 százalékos növekedést jelent. A foglalkoztatás 2010-hez viszonyított emelkedésében jelentős szerepe volt a mezőgazdasági termelés jövedelmezőség emelkedésének, valamint egyszerűsített foglalkoztatás kormányzati ösztönzésének.

A diagram, illetve a felvett trendvonal jól tükrözi a mezőgazdasági foglalkoztatásban bekövetkezett pozitív tendenciáit. A mezőgazdasági foglalkoztatásra jellemző periodikusság is kiolvasható a diagramból, látható hogy a nyári időszakban az idénymunkának köszönhetően emelkedik a foglalkoztatottak száma (II. és III. negyedévben), mely az őszi, téli időszekekre újból lecsökken.

³ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qpt002j.html

⁴ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qlf005a.html

4. ÁBRA: A MEZŐGAZDASÁGI FOGLALKOZTATÁS NEGYEDÉVES VÁLTOZÁSA (EZER FŐ)

forrás: KSH

1.6 Jogszabályi összefoglaló az agrárágazatot érintő főbb változásokról

47/2014. (II. 26.) Kormányrendelet a föld tulajdonjogának átruházását, vagy a föld tulajdonjogát érintő más írásba foglalt jogügyletet tartalmazó papír alapú okmány biztonsági kellékeiről és kibocsátásainak szabályairól

A mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény és e törvénnyel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról szóló 2013. évi CCXII. törvény szigorúan szabályozza a termőföldhöz jutás kérdését, de nem tudja megakadályozni az ingatlan-nyilvántartás félrevezetését, kijátszását abban az esetben, ha eleve ilyen szándékkal próbál valaki jogtalan előnyhöz jutni, hamis adásvételt bejegyeztetni. A Kormányrendeletben bevezetett biztonsági elemek tovább növelik az ingatlan-nyilvántartás pontosságát, jelentősen nehezítik a nem jogtiszt adásvételek bejegyzésének lehetőségét. A termőfölddel kapcsolatos ügyletek „kifehérítésével” kapcsolatos kormányzati szándék e Kormányrendelet bevezetésével már alaki formában is tetten érhető. Kiemelendő, hogy a nagyobb biztonságú okiratok kifejezetten alacsony díjtétel mellett érhetők el (60 Ft + ÁFA/lap).

1085/2014. (II. 28.) Kormányhatározat a közreműködő szervezetek útján ellátott feladatokkal kapcsolatos egyes koncepcionális kérdésekről

A Kormányhatározat rendelkezik arról, hogy a 2014-2020-as időszak pályázati úton felhasználásra kerülő vidékfejlesztési forrásainak irányító hatósága (IH) a Miniszterelnökség keretei között kerüljön kialakításra; míg a nem pályázati úton történő források tekintetében az IH továbbra is a Vidékfejlesztési Minisztérium maradjon. A 2014-2020-as időszakra közreműködő szervezetként a

Nemzeti Agrárgazdasági Kamarát jelöli meg; míg a 2007-2013-as időszakra vonatkozóan változatlanul a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalt (MVH) nevezi meg közreműködőként, valamint szintén erre az időszakra a Vidékfejlesztési Minisztériumot irányító hatóságként.

Az EU a vidékfejlesztési források tekintetében tagállamonként egy kifizető hatóságot, egy közreműködő szervezetet és egy irányító hatóságot ismer el. Jelenleg a közreműködő szervezeti és kifizető hatósági feladatok egy szervezetben, az MVH-ban testesülnek meg.

Az új hatóságok és ügynökségek elismerése (akkreditáció) hosszadalmas folyamat, időigénye fél-egy évben mérhető. Nehezen értelmezhető továbbá a pályázatos és nem pályázatos úton kijuttatott források fogalma, hiszen a „nem pályázatos” jogcímekre adható források (pl. agrár-környezetgazdálkodás, kedvezőtlen adottságú területek támogatása) sem normatív alapon járnak, azt hasonló módon kérelmezni kell, mint a beruházási támogatásokat.

A Kormányhatározat végrehajthatósága e pontok tekintetében jelentős kérdéseket vet fel; több, azonos feladatot ellátó IH – még ha nem is azonos időszakra vonatkozik a feladatellátás – az érvényes közösségi szabályozás szerint nem működhet párhuzamosan. Megoldást jelent a teljes IH funkciót ellátó szervezeti egység(ek) egyetlen közigazgatási szerv alatti működtetése. Kiemelt jelentősége van azoknak a módosításoknak, amelyek a vidékfejlesztési források tekintetében újbóli akkreditációval járnak, hiszen a 2014-2020-as időszak tekintetében így is késve induló vidékfejlesztési források kihelyezését tovább késleltetné.

2. Elemzés

2.1 A családi gazdaságok helyzete, lehetőségei Magyarországon

Családi gazdálkodás jelentőségének hazai nemzetközi vonatkozásai

A családi gazdálkodók jelentős szerepet töltenek be a szegénység, éhínség enyhítésében, az agrártermelésben, az élelmezésbiztonság fokozásában, továbbá hozzájárulnak a vidék népességmegtartó erejének fenntartásához. Emellett szerepük van a környezet védelmében és a biológiai sokféleség megőrzésében is. Jelentőségüket tovább erősíti az, hogy a fejlődő országok lakosainak 70 százaléka vidéken él, és a legfontosabb jövedelemtermelő tevékenység – a megélhetés biztosítására – a mezőgazdaság. Nemcsak a fejlődő országokban, hanem a fejlett térségekben, így az USA-ban és az EU-ban is meghatározó a számuk. Az USA-ban a gazdák 98 százaléka családi gazdálkodóként végez mezőgazdasági tevékenységet, ebből jelentős részük kis családi gazdálkodónak számít, és a teljes USA mezőgazdasági kibocsátásának 27 százalékát adják.

A mezőgazdasági szerkezetben végbement, országonként eltérő arányú koncentráció ellenére a családi gazdaságok szerepe Európában is domináns maradt, összesen 12 millió családi gazdálkodót tartanak számon, akik közel 172 millió hektár területen gazdálkodnak és ez a termelési forma közel 25 millió főt foglal magába.

A nyugat-európai országok mezőgazdaságában szinte kizárólagos szerep jut a családi gazdaságoknak, de a hazai gyakorlatban is **kialakult** a versenyképes gazdaságokat működtető, a **magyar agrártermelés meghatározó hányadát lefedő családi vállalkozások stabil rétege.**

Magyarországon **a 200 ezer gazdálkodási egységből** – a területalapú mezőgazdasági támogatásokat igénylő, piacra termelő gazdaságok közül – **körülbelül 70 ezer családi gazdálkodást folytat.** A támogatásra bejelentett mezőgazdasági területek adatai szerint Magyarországon közel 170 000 egyéni gazdaság működik és ebből 150 000 gazdaság 1-50 ha nagyságú területen gazdálkodik. A támogatásra bejelentett mezőgazdasági területekre vonatkozó adatok birtokkoncentrációs folyamatokra utalnak. 2011-ben 12 ezer 50 hektár feletti egyéni gazdaság használta a bejelentett mezőgazdasági összterület (2,85 millió hektár) 51,5 százalékát. A támogatásra bejelentett mezőgazdasági parcellák átlagos területe 4,7 ha. A parcellák döntő többségét, 82,5 százalékát az egyéni gazdaságok használják 3,2 hektáros átlagterülettel, ami az országos átlag kicsivel több, mint kétharmada.

A Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal Földművelésügyi Igazgatósága által nyilvántartott adatok szerint 2002-ben 14 ezer családi gazdaságot tartottak számon, 2013-ra pedig 18,6 ezerre nőtt a számuk. A változás tendenciáját vizsgálva megállapítható, hogy 2007-től minden évben egyre több családi gazdaságot alapítottak.

A családi gazdaságok hazai jogszabályi környezete

A jogszabályi környezetet tekintve a hazai gyakorlatban a családi gazdaságok meghatározás az egyéni gazdaságok egyik típusát jelenti, akik lehetnek őstermelők, vagy mezőgazdasági egyéni vállalkozók. A családi gazdaság fogalmát a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény vezette be, amelyet a 2001. évi CXVII. törvény módosított. E törvény meghatározása szerint a családi gazdaság olyan gazdálkodási forma, amely legfeljebb 300 hektár nagyságú termőföld tulajdonával, vagy haszonbérletével, használatával rendelkezik, az ahhoz tartozó, leltárban megjelölt ingatlan és ingó vagyontárgyakat hasznosítja és legalább egy családtag teljes foglalkoztatásán és a többi családtag közreműködésén alapul.

A törvény értelmezésében a családi gazdálkodó élethivatásszerűen (azaz jövedelmének több mint 50%-a mezőgazdaságból származik) mezőgazdasági, illetve mezőgazdasági és kiegészítő tevékenységet folytat, mezőgazdasági vagy erdészeti szakirányú képzettséggel rendelkezik. A családi gazdaságnak a családi gazdálkodó mellett tagja lehet annak házastársa, élettársa, kiskorú gyermeke, unokája, valamint a gazdálkodó család tagjaként bejelentkezett nagykorú gyermeke, szülője.

A családi gazdaságokat a magyar Kormány a rendkívül kedvező adózási rendszeren keresztül támogatja. A családi gazdaság tagjainak adózása a személyi jövedelemadó hatálya alá tartozik és az őstermelőkre vonatkozó speciális adózási szabályok érvényesek rá.

A családi gazdálkodók és a nem foglalkoztatottként közreműködő családtagok külön-külön tesznek eleget adóbevallási-, adóelőleg-fizetési és adófizetési kötelezettségüknek, úgyhogy a családi gazdaságon belül keletkezetett bevételek, költségek és ráfordítások összegét – a családtagok számával elosztják.

A gazdálkodó család tagjai bevételi korláthoz kötött kedvező jövedelemszámítási módok közül választhatnak. Az alacsonyabb bevétellel rendelkezők adóterhelése és adminisztrációs terhe is alacsonyabb. A családi gazdaság tagjai számára is lehetőség van az őstermelői kedvezmény és a kistermelői költségátalány alkalmazására.

A gazdálkodó család tagjai által választható adózási módok a családi gazdaság árbevétele függvényében a következők lehetnek:

- Adóbevallást be nem nyújtó őstermelő;
- Kistermelői jövedelemátalányt választó őstermelő;
- Nemleges nyilatkozattevő őstermelő;
- Tételes elszámoló őstermelő;
- Kistermelői költségátalányt választó őstermelő.

A bevételhatárokról és a különféle kedvezményes kategóriákról az 1. táblázat ad részletes áttekintést.

1. TÁBLÁZAT: A CSALÁDI GAZDASÁGBAN MŰKÖDŐ EGYÉNI GAZDÁLKODÓK ADÓZÁSA AZ ÁRBEVÉTEL FÜGGVÉNYÉBEN

Bevétel (ezer forint)	0-600	600-4 000	4 000-8 000	8 000-15 000	15 000-30 000	30 000-
ŐSTERMELŐ	nem kell bevallást benyújtani	nemleges nyilatkozattétel				
		átalányadózás				
		kistermelői költségátalány				
		tételes költségelszámolás				
		10 százalék költségátalány, a bevétel 90 százaléka jövedelem				

Forrás: Készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán.

A legtöbb EU-s ország igyekszik adótámogatással segíteni a családi gazdaságokat. Hollandia kivételével mindenhol létezik átalányadózás, csak eltérően, mint hazánkban. Az átalányadó alapja a legtöbb esetben valamilyen termelési értékhez kapcsolódik, nem a bevételekhez, vagy a költségekhez, ezáltal nincsen lehetőség az adó elkerülésére sem. A nemzetközi példák azt támasztják alá, hogy a területhez, a termelési típushoz, termelési értékhez kapcsolódó adózás átláthatóvá teszi a rendszert és igazságos, főként a kisebb gazdaságok esetében. A külföldi rendszerek lehetővé teszik, hogy a kis gazdaságok is adózzanak, de ne erőn felül, ugyanakkor leveszi az adminisztrációs terhet is a vállalkozásról, hiszen ezek az átalányértékek sokszor központilag kerülnek megállapításra, mint például Németországban és Spanyolországban.

Az uniós magántermelőket érintő adózási szabályok lényege, hogy kedvezményes feltételeket teremtsen a gazdák számára, úgy hogy közben figyelembe veszi **a mezőgazdasági termelés kockázatos voltát, magas eszközigényét és alacsony jövedelmezőségét is.** A fejlett piacgazdaságú országok ezeket a kedvezőtlen körülményeket **az adózáson keresztül, konkrétan az adó mértékének a csökkentésével és különféle kedvezményekkel igyekeznek mérsékelni.**

A családi gazdaság adózásával összefüggő pozitívumok és a jövőre vonatkozó irányok

A mezőgazdasági vállalkozások jövedelmezőségének alacsony színvonala, elsősorban az EU csatlakozást megelőző ingadozása, a sokszor alacsony értékesítési ár, indokoltá tették a mezőgazdasági kisüzemek, családi gazdaságoknak az adórendszeren keresztüli támogatását. **A jövedelmek üzemmérettel együtt csökkenő adóterhelése, illetve az adóadminisztrációs terhek ezzel párhuzamos csökkenése elősegítette a vidéki népesség megtartását, a kisüzemek megmaradását,** ezzel a vidék fejlődését, a földek európai átlagnál nagyobb arányú hasznosítását, ugyanakkor lehetővé tette az egyszerű, a termelőt kímélő adminisztrációs gyakorlatot is.

Az elmúlt időszakban jelentős változások történtek, számos új támogatási lehetőség nyílt meg a családi gazdaságok számára (pl.: Tanyafejlesztési Program, Mintamenza Program, kedvezményes hitelkonstrukciók), ezzel is ösztönözve a családi gazdaságokon keresztül a hagyományosan

előállított mezőgazdasági termékek termelését, az élelmiszerbiztonsági előírások betartását, a vidék népességmegtartó képességét, valamint a természeti erőforrások védelmét.

Továbbra is kiemelt ágazati cél a vidék népességmegtartó szerepének erősítése, a vidék fejlődésének biztosítása, az eredményes, életképes mezőgazdasági kistermelés megerősítése. Ezért szükséges egyértelmű, a mai körülményeket segítő, a termelés kereteit adó jogi kategóriák és az üzemméret összhangjának megteremtését szolgáló korszerű szabályozási rendszer kidolgozása, amely átlátható feltételrendszert teremt a jövedelmező mezőgazdasági termelést folytató kisüzemek, családi gazdaságok számára. E törekvéseket tükrözi az üzemszabályozás kérdéskörének napirendre kerülése, illetve az ehhez a fogalomrendszerhez tartozó új adózási terminológia és rendszer kidolgozásának igénye is.

2.2 A Vidékfejlesztési Operatív Program 2014-2020 elemzése, aktuális változatának értékelése

Finanszírozási különbségek az előző és a 2014-2020-as időszak vonatkozásában

A 2014-2020-as tervezés az ágazati tárcák koordinációjában kezdődött meg; az egyes szakterületi együttműködések összefoglalója az Európai Unióhoz benyújtott Partnerségi Megállapodás 2.1.2. fejezetében szerepel.

A 2014-2020-as időszakban az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) finanszírozható vidékfejlesztési programokra rendelkezésre álló keret csökken. Az alapok kombinálásával (többalapú finanszírozás) lehetőség nyílhatott volna a vidékfejlesztési célokhoz rendelhető forrás növelésére, ez azonban a Partnerségi Megállapodás hivatalosan is benyújtott változatában végül nem jelent meg. Kiegészítő jellegű fejlesztésekre azonban még lehet mód.

A Magyarországra jutó EMVA források csökkenésének részletes mértékét korábbi szakmapolitikai anyagainkban bemutattuk, így most csak emlékeztetőül jegyezzük meg: az EMVA alapforrás csökkenéséből fakadóan 350 millió euróval (293,1 EUR/HUF tervezési árfolyammal számolva 102,5 milliárd Ft); a hazai társfinanszírozási arány 25 százalékról 15 százalékra csökkentésével pedig 345,5 euróval (101,27 milliárd Ft) csökkennek a vidékfejlesztési források. Így együttesen mintegy 204 milliárd forinttal kevesebb forrás jut a Vidékfejlesztési Programra az előző időszakhoz képest, amelyet nem kompenzál az I. pillérre jutó többlet, mivel az jellemzően termeléstől függetlenül, területalapon jár a gazdálkodóknak; így beruházást vagy fejlesztést elvi szinten kötelezően generáló hatása nincs.

A változás nyertesei a nagyobb területű gazdasággal, a közelmúltban jellemzően támogatási források felhasználásával beszerzett korszerű erő- és munkagép állománnyal rendelkező gazdaságok. A források hangsúlyeltolódása ugyanakkor hátrányosan érintheti a kisebb

üzemmeléretű (területalapú normatív támogatásból meghatározott jövedelemre így szert tenni nem képes), vidékfejlesztési forrásokra alapozó mezőgazdasági vállalkozásokat.

A vidékfejlesztési programozás különbségei a 2007-13-as időszak és 2014-2020 között

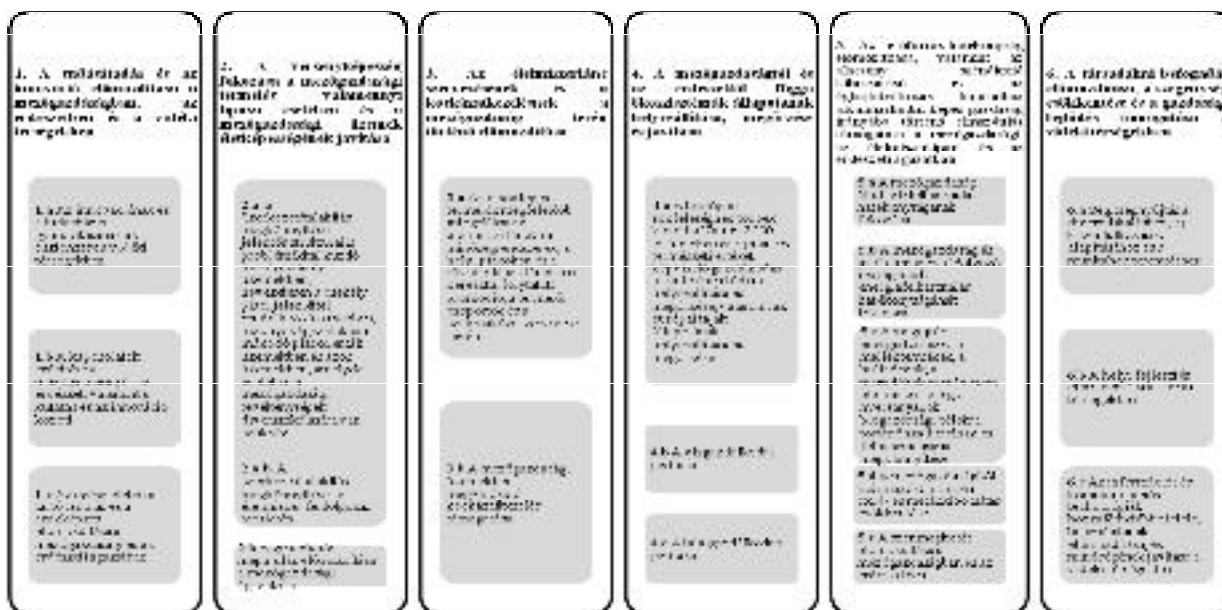
Az Európai Unió a 2007-2013-as időszakban tapasztalhatónál egyszerűbb támogatási rendszert ígért és kért 2014-2020-ra. Ez az ígéret a KAP, azon belül is a vidékfejlesztési pillér tekintetében nem vált valóra: többszörösen összetett és sokszintű, egymással alkalmanként feleslegesen átfedésbe kerülő tematika mentén alakították ki a támogatási rendszer fő irányait.

A 2007-2013-as időszakban a vidékfejlesztési források négy nagy prioritástengely köré csoportosultak. Az egyes tengelyeken belül voltak megtalálhatók a támogatási jogcímek, más néven intézkedések. A négy tengely jól körülhatárolhatóan tartalmazta a jellemző fejlesztési célokat:

- az I. tengely a tudásátadás és tanácsadás, valamint a beruházás jellegű agrárfejlesztések jogcímait,
- a II. tengely a környezetgazdálkodással, erdészettel és kedvezőtlen adottságú területeken való gazdálkodással kapcsolatos intézkedéseket,
- a III. tengely a vidéki gazdaságfejlesztést és az élhetőbb vidéki környezet megteremtését szolgáló jogcímeket, míg
- a IV. tengely a LEADER (közösségi alapú helyi fejlesztések) jogcímait tartalmazta.

A 2014-2020-as időszakra szóló Vidékfejlesztési Program a 1305/2013/EU rendelet (továbbiakban EMVA rendelet) alapján kerül kidolgozásra – amely rendelet végleges formájában csak igen későn, 2013. december 17-én került elfogadásra. A rendeletben lettek meghatározva az az uniós szinten alkalmazandó fejlesztési alapelvek. A Bizottság három fő célkitűzés mentén, hat prioritást és tizennyolc fókuszterületet határozott meg. Ezek a fókuszterületek „étlapként” szolgálnak a tagállamok számára, azaz kiválaszthatók az adott országban, tartományban szükségesnek tartott fejlesztések.

5. ÁBRA: A 2014-2020-AS IDŐSZAKRA VONATKOZÓ EMVA RENDELET PRIORITÁSAI ÉS FÓKUSZTERÜLETEI

Forrás: Vidékfejlesztési Minisztérium

Az egyes fókuszterületek kijelölését azonban nem követi lineárisan a támogatási jogcímek meghatározása, hanem többé-kevésbé az előző időszakban megszokott támogatási lehetőségeket „ömlesztve” kínálja az EMVA rendelet. Ez azt jelenti, hogy egy-egy intézkedés több fókuszterületet is szolgálhat, de arányuk nincs meghatározva. Az, hogy egy intézkedés mely fókuszterülethez sorolható, vagy sorolandó, egy kötelező indikátor struktúrában lesz lefektetve; vagyis az adott intézkedésre megállapított, kötelezően gyűjtendő és az EU felé rendszeres jelentési kötelezettség alá eső mutatók szabják meg azt, hogy az adott intézkedés milyen fejlesztési területet, vagy területeket szolgál. Ez természetesen magában rejti a tervezési szakterületek (agrárfejlesztés, élelmiszeripar, erdészet, vidékfejlesztés és a tematikus alprogramok) ütközését, különös tekintettel a források korlátozottságára.

Azonban e szintek mellett figyelembe kell venni a minden alpra egyformán érvényes KSK rendelet (1303/2013/EU rendelet) 11 tematikus célkitűzését is, melyből nyolcat a Vidékfejlesztési Program támogat.

Mindezen bonyolító tényezőkön túl a Vidékfejlesztési Program Vidékfejlesztési Minisztérium által felállított tervezési struktúrája nem idomult a bemutatott szintekhez – például a prioritásokhoz – hanem kezdetben 13, majd 8 munkacsoport végezte és végzi a tervezést, szintén részben átfedve egymás intézkedései és prioritásai között. Természetesen vannak olyan intézkedések, amelyek jellegüknél fogva több területet is szolgálnak (beruházások 17. és 19. cikkei, vagy az együttműködések támogatásának 35. cikke), de összefoglalóan elmondható, hogy a 2014-2020-as időszak támogatási struktúrájának tervezését mindenképp nehezítette az új uniós rendszer.

Az EMVA támogatási rendszere a szakmai, belső tartalmi elemeket tekintve is részben átalakult, bár a korábban az EU által sokszor hangoztatott radikális megújulás nem következett be. A legfőbb tartalmi változások a következők:

- kötelező a VP forrásainak 30 százalékát ún. „zöld” intézkedésekre fordítani (környezetgazdálkodás, ökológiai gazdálkodás, erdészeti intézkedések);
- Fiatal gazdálkodók támogatása más támogatási formákkal összevonhatóvá vált;
- prioritás kiegészül fenntartható erdőgazdálkodással;
- prioritásban nevesítésre került az élelmiszeripar;
- Támogathatóvá válik az információs és promóciós tevékenység;
- Erdősítés esetén a terület kezelője a támogatott, nem a tulajdonos (állami erdők problémakörére egyfajta megoldást kínál);
- Természeti hátránnyal érintett területek (volt kedvezőtlen adottságú területek, KAT): a 8 biofizikai lehatárolási kritériumban változás történt, parcella 60 százalék-a kell, hogy megfeleljen a kritériumoknak;
- Erősen támogatást élveznek az együttműködések (gazdálkodók és azok csoportjai, kutatóintézetek közt egy-egy célzott probléma leküzdésére).

Finanszírozási arányok összevetése a támogatott területek vonatkozásában.

Az előzőekben leírtakból következik, hogy a 2007-2013-as időszak négy tengelyére allokált forrás nem vethető össze egy az egyben a 2014-2020-as prioritásokra jutó forrásokkal, mivel az egyes fejlesztési területek átfedést mutatnak. A VP 3.0 változatában foglalt szakterületi megosztás százalékos értékeit az alábbiakban vetjük össze az elmúlt időszak hasonló jellegű forrásaival. Ez utóbbi négy tengelyében szereplő források megosztását is igényli ahhoz, hogy **megközelítőleg azonos célt szolgáló területek** forrásaránya legyen összevethető.

2. TÁBLÁZAT: AZ EMVA TÁRSFINANSZÍROZÁSSAL MEGVALÓSULÓ VIDÉKFEJLESZTÉSI TÁMOGATÁSOK
 TEMATIKUS ARÁNYAI

VIDÉKFEJLESZTÉSI PROGRAM PRIORITÁSAI	FORRÁSARÁNY 2007-2013	TERVEZETT FORRÁSARÁNY 2014-2020
1. A tudásátadás és az innováció előmozdítása a mezőgazdaságban, az erdészetben és a vidéki térségekben	1,90%	3%
2. A versenyképesség fokozása az agrárgazdasági termelés valamennyi típusa esetében és a mezőgazdasági üzemek életképességének javítása	34,10%	42%
3. Az élelmiszerlánc és a nem élelmiszer jellegű termékek láncá tekintetében e láncok szervezésének és a kockázatkezelésnek az előmozdítása a mezőgazdaság terén	6,90%	3%
4. A mezőgazdaságtól és az erdészettől függő ökoszisztémák állapotának helyreállítása, megőrzése és javítása	32,60%	26%
5. Az erőforrás-hatékonyság előmozdítása, valamint az alacsony széndioxid kibocsátású és az éghajlatváltozás hatásaihoz alkalmazkodni képes gazdaság irányába történő elmozdulás támogatása a mezőgazdasági, az élelmiszer-ipari és az erdészeti ágazatban	2,06%	5
6. A társadalmi befogadás előmozdítása, a szegénység csökkentése és a gazdasági fejlődés támogatása a vidéki térségekben	18,50%	17%
ÖSSZESEN	100%*	100%**

Forrás: MVH és VM kommunikáció (VP 3.0 társadalmasításra bocsátott verzió)

*3,95 százalék TS forrást beszámítva

**4,00 százalék TS forrással kalkulálva

A fenti összehasonlítással kapcsolatban két fontos tényezőt szükséges figyelembe venni.

Az első, hogy a 2007-2013-as időszak arányai még változhatnak a tényleges kifizetések tükrében, jelenleg ugyanis a források mintegy 69,13 százaléka került kifizetésre (2014. február 28-i adat). A második, hogy azért sem lehet teljes mértékben pontos az összevetés, mert a 2014-2020-as

időszakra tervezett forráselosztás módosulása – az OP hivatalos tárgyalási folyamatában - is elképzelhető; a szakterületi felosztás ennek fényében módosulhat.

A végleges adatok ismeretében érdemes lehet újra elvégezni ezt az összevetést, azonban az már most látható, hogy a klasszikus agrárberuházások aránya jelentősen csökken, elsősorban az élelmiszeripari fejlesztések és a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás érdekében történő beruházások javára.